

Люстэрка лёсу

Аляксандр РАДЗЬКОЎ

3 кнігі «МОЙ ФІЗМАТ»

(Працяг. Пачатак у нумары за 22 верасня)

Уладзімір Мікалаевіч БОРБАТ

Набор студэнтаў на фізмат заўсёды быў праблемны. Конкурс — 1,1—1,2 чалавека на месца. Але сярэдні бал атэстата для паступлення на гэты факультэт заўсёды заставаўся самы высокі ў параўнанні з абітуріянтамі іншых факультэтаў, нават з гістфакам, дзе конкурс быў пяць чалавек на адно месца. Калі я працаваў старшынёю экзаменацыйнай камісіі па матэматыцы, пасля пісьмовага экзамену мне даводзілася выкладчыкаў літаральна за руку трымаць, інакш бы яны гэтулькі дзоек наставілі, што адразу склаўся б недабор. А так мы прапусцілі абітуріянтаў на вусны экзамен і тым самым выратоўвалі абстаноўку.

Вучоба на фізмаце заўсёды была няпростай. Для гэтага патрэбны былі пэўныя здольнасці, пры гэтым школьныя поспехі далёка не заўсёды ў інстытуце пацвярджаліся. Той аб'ём матэматычнага матэрыялу, які з першых дзён абрушваўся на студэнта, не кожны мог вытрымаць. Адлічэнняў за непаспяховасць на фізмаце традыцыйна было шмат. Таму мы ўсямерна падтрымлівалі ранні школьны набор для наступнай вучобы на факультэце, у прыватнасці, работу профільных фізіка-матэматычных класаў. Але гэтыя класы былі ў горадзе Магілёве, а гараджан пасля заканчэння фізмата накіраваць у сельскую мясцовасць было складана. Нават адпрацаваўшы там два гады па размеркаванні, яны абавязкова ізноў вярталіся ў горад. І тады дэкан Ягор Ягоравіч Сянько з прафесарам А. А. Столярам вырашылі адкрыць фізіка-матэматычны клас для сельскіх школьнікаў. Вызначылі для гэтага Княжыцкую школу ў Магілёўскім раёне. Яна была з інтэрнатам, што нас задавальняла. Распрацавалі вучэбныя праграмы, адабралі школьнікаў з усёй вобласці, знайшлі добрых настаўнікаў і нават новага дырэктара школы. Настаўнікам запрасілі Валодзю Борбата. Мы яго ведалі як добрага студэнта-матэматыка, і ён ужо меў да гэтага часу некаторы вопыт работы ў школе. Я, як і ўсе дацэнты фізмата, вёў спецкурс у гэтым класе і таму быў з Валодзем у пастаянным кантакце. Знешне Борбат прыгажуню не выглядаў: сутулаваты, паўнаваты, у акулярх, ды яшчэ і гаварыў спецыфічна, бубніў. Але дзеці яго адразу палюбілі. Ён цудоўна адчуваў матэматыку, у гэтым прадмеце ў яго не было цёмных плям, а для дзяцей заставаўся адкрыты і даступны. Быў яшчэ не жанаты, таму ўвесь свой час прысвячаў вучням.

Вучні ў Княжыцкую школу прыйшлі сапраўды добрыя. І працавалі мы з імі з вялікім задавальненнем. Але нашы задумкі пра якасны набор на фізмат з дапамогай гэтай ініцыятывы ўсё ж не ажыццявіліся. Ужо з першага выпуска класа да нас на факультэт паступілі ўсяго толькі тры вучні. Астатнія з поспехам вытрымалі ўступныя экзамены ў ВУН Масквы, Мінска, ваенныя вучылішчы, тэхнічныя і медыцынскія інстытуты. Так паўтаралася некалькі гадоў, мы ўсе выкладваліся ў гэтай школе, вынікі нашай працы былі відавочныя і, безумоўна, увогуле для грамадства карысныя, але яны на наш фізмат ніяк не працавалі. І мы вырашылі адмовіцца ад гэтай ідэі. А як жа Валодзю Борбата?

У гэты час я загадваў кафедрай алгебры і геаметрыі і, ведаючы здоль-

насці Валодзі, запрасіў яго да сябе асістэнтам, але пры ўмове, што ён пойдзе ў аспірантуру па тэорыі лічбаў.

Кандыдацкую дысертацыю Борбат пісаў пад кіраўніцтвам вядомага беларускага матэматыка, прафесара Інстытута матэматыкі АН Беларусі Васіля Іванавіча Берніка. Васіль Іванавіч мне расказваў, як да яго ў лабараторыю першы раз прыйшоў Борбат. Валодзю заўважыў, што пры ўваходзе стаіць двухпудовая гіра, запытаўся, навошта яна тут? Яму жартам адказалі: «Калі здолееш яе выжаць хоць бы адзін раз — ты наш!» Борбат стаў моўчкі падымаць гіру. Гэты рэкорд у лабараторыі не пабіты да сённяшняга дня!

Абараніўся Валодзю паспяхова. Вярнуўся працаваць на кафедру. Разважаючы пра яго перспектыву, я запытаўся ў Берніка, ці зможэ Борбат зрабіць доктарскую дысертацыю? Васіль Іванавіч адказаў без разваг: «Захоца — зробіць!»

Валодзю ажаніўся, у яго нарадзіўся сын. Жылі яны ў інтэрнаце. Борбат друкаваўся, чытаў курс лекцый па алгебры і тэорыі лічбаў, студэнты ўспрымалі яго добра. Не магу сказаць, што па характары ён быў душой кампаніі. Хутчэй надварот — болей замкнуты, чым адкрыты. Але ад яго сыходзіла надзейнасць. Ён не адмаўляўся ад вучэбных нагрузак, ні з кім не ўступаў у канфлікты, адгукаўся на просьбы. Валодзю я і вырашыў даверыцца ў адной справе і тым самым дапамагчы яму ж самому ў вырашэнні жыллёвага пытання.

У нас у Магілёўскім педінстытуце быў географічны факультэт, яшчэ даваенны. З прафесурай, з аспірантурай. Але ў 1970-я гады кіраўніцтва рэспублікі вырашыла яго закрыць, палічылі, што геафак БДУ падрыхтуе настаўнікаў географіі для ўсёй Беларусі. Але не зусім так атрымалася, як меркавалі «наверсе»... Ужо ў 1980-я гады рэгіёны адчулі вострую запатрабаванасць у гэтых настаўніцкіх кадрах. Нам далі даручэнне тэрмінова аднавіць факультэт. Але гэта аказалася досыць няпроста. Праблема была перш за ўсё ў выкладчыцкіх кадрах. Ранейшыя прафесары і дацэнты разляцеліся па ўсім Савецкім Саюзе. Вярнуць іх ужо было немагчыма. Давялося выкарыстоўваць тыя сувязі і метады, што меліся ў нас, каб выйсці з сітуацыі, каб укамплектаваць штат выкладчыкаў па асноўным раздзеле географіі. Так мы выйшлі на прафесара Б. М. Нешатаева. Яго бацька некалі працаваў у нас дацэнтам, а сам Барыс Мікалаевіч выкладаў у Сумскім педінстытуце, быў спецыялістам у галіне фізічнай географіі. Ён паставіў дзве ўмовы: забяспечыць яго кватэрай і даць яму магчымасць самому вызначыць свой далейшы лёс пасля сямі гадоў работы ў Магілёве. Мы пагадзіліся. Нешатаеў адпрацаваў сем гадоў сумленна. І кватэру мы яму выдзелілі. Але ў Магілёў адмовілася пераязджаць яго жонка, і ён вырашыў вярнуцца ў Сумы. Прыйшоў да мяне як да рэктара, і сказаў: «Я стрымаў сваё слова — сем гадоў у вас добра сумленна адпрацаваў. І вы сваё слова стрымалі — выдзелілі мне кватэру. Ад'язджаючы, я магу аддаць сваю кватэру ва ўласнасць гарвыканкама. І тады інстытут яе згубіць. Я ведаю, што вы ў добрых адносінах з мэрам горада В. І. Шорыкавым, таму прапаўноўвае такі варыянт: няхай выкладчык, які жадае атрымаць кватэру, заплаціць мне пяць тысяч долараў, а вы, Аляксандр Міхайлавіч, дамовіцеся з мэрам, каб гэту кватэру пакінулі за інстытутам. І гэтак чалавек атрымае добраўпарадкаванае жыллё!»

Я задумаўся... Падняў спіс чаргавікоў на атрыманне жылля. Першым

там стаяла прозвішча загадчыцы кафедры рускай мовы дацэнта Т. М. Міхальчук — выдатнага чалавека, вядомай пазтэсы, але... жанчыны. А другі ў гэтай чарзе стаяў Валодзю Борбат! І я вельмі хацеў яму дапамагчы. Таму пайшоў да губернатара вобласці Барыса Васілевіча Батуры, праўдзіва выклаў сітуацыю і папрасіў выдзеліць інстытуту кватэру. І ён пагадзіўся! Пасля гэтага я паклікаў Валодзю і расказаў яму аб прапанове Нешатаева. Борбат заўсёды вызначаўся здаровым розумам, і яму я вырашыў даверыцца ў гэтай справе. Яна ўсё ж такі была рызыкаўна. Валодзю не толькі пагадзіўся, але ён не хаваў сваёй радасці. Я толькі папярэдзіў і Нешатаева, і Борбата, што ўвогуле нічога не ведаю пра іх дамоўленасць. У выніку і Тамара Міхальчук, і Валодзю Борбат атрымалі кватэры.

Борбата спрабавалі прыцягнуць да адміністрацыйнай работы. Стараўтаў паклікаў яго да сябе ў намеснікі дэкана, але работа ў дэканате ў Валодзі не склалася. Ён быў досыць вольны ў сваіх рашэннях і ўчынках. Мог, напрыклад, у абед зачыніць дэканат на ключ і пайсці праз вуліцу ў бар выпіць куваль пива...

Я ўспамінаў Борбата і яго работу ў фізіка-матэматычным класе Княжыцкай школы ўжо ў той час, калі працаваў першым намеснікам кіраўніка Адміністрацыі Прэзідэнта. У той год мы заўважылі недабор практычна на ўсе фізіка-матэматычныя факультэты рэгіянальных універсітэтаў. На фізматы не пайшлі нават дзяўчаты. Мяне гэта здзівіла. На прафесію настаўніка матэматыкі, інфарматыкі, фізікі дзяўчаты заўсёды ішлі ахвотна. Праца ў школе з дзецьмі, навуцальны прадмет сам дысцыплінуе, за сваім знешнім выглядам трэба сачыць, начных змен няма, а выхадныя дні ёсць заўсёды, ды яшчэ канікулы, рэгулярны і немалы адпачынак. Чым не работа для разумнай жанчыны? Але — недабор! Гэтую сітуацыю мне растлумачыў рэктар БДУІРа, прафесар Міхаіл Паўлавіч Батура. Пасля гэтыя тлумачэнні я дакладваў Прэзідэнту.

У мой час, калі мы паступалі ў інстытуты, студэнты цікавілі, што на ўваходзе. Паступіў ці не? Куды — не так і важна. У Інстытут! А цяпер студэнтаў цікавіць, што на выхадзе? Дзе ён будзе працаваць і, галоўнае, колькі будзе зарабляць? Міхаіл Паўлавіч мне паказаў, што 83 студэнты, якія праходзілі ва ўніверсітэт для вучобы за бюджэтныя сродкі, перайшлі на другі факультэт, каб вучыцца на платнай аснове. І там, і там — ІТ-спецыяльнасць, але ў першым выпадку — размеркаванне на завод «Інтэграл» з сярэднім заробкам у 500 долараў, а ў другім выпадку можна ўладкавацца ў Парк высокіх тэхналогій з сярэднім заробкам у 1500 долараў. Вось яны, думаючы пра будучыню, і перайшлі на платную форму. Законы рынкавай эканомікі няўмоўна, і трэба іх паўсюль улічваць. Праблему набору студэнтаў на фізмат праз профільныя класы цяпер не вырашыш, патрэбны іншыя падыходы. Ды і ў ранейшыя часы мы з Уладзімірам Мікалаевічам Борбатам яе не рашылі, але набыты ў Княжыцкай школе вопыт нам па жыцці спатрэбіўся.

На фізмаце заўсёды былі ў пашане шахматы. Борбат лічыўся сярод моцных шахматыстаў. Увогуле, яго студэнты любілі, хоць на лекцыях ён працягваў бубніць. Памёр Уладзімір Мікалаевіч нечакана, у поўным росквіце сіл. Мой фізмат яго шчыра аплакваў, разумеючы, што згубіў высокакласнага дацэнта і добрага чалавека.

Пераклаў з рускай мовы
Максім ВЕЯНІС.
(Працяг будзе.)

У Выдавецкім доме «Беларуская навука» выйшла кніга Элізы Ажэшкі. У выданне ўвайшлі найбольш значныя яе творы — «Над Нёманам» і цыкл «Gloria Victis» («Слава пераможаным»). Сёння мы гутарым з іх перакладчыкам Анатолем БУТЭВІЧАМ.

— *Хочацца гарэзліва спытаць: што ў вас з Ажэшкай?*

— Мне здаецца, што чым больш мы будзем ведаць нашу даўнюю літаратуру, у тым ліку творы пісьменнікаў, якія хоць і не на мове нацыі, але апавадалі пра падзеі, што адбываліся на нашай зямлі, тым больш мы будзем упэўненыя, што наш гістарычны падмурак моцны і што на ім можна будаваць новы дзень пасляхова і бесперашкодна. Мая вялікая ўвага да Ажэшкі абумоўлена тым, што ў нашага чытача не так шмат магчымасцяў знаёміцца з яе творами: не ўсе яны перакладзены на рускую мову. На беларускай жа можна было знайсці малавата. У «Беларускім кнігазборы» дваццаць гадоў таму выходзіла трохі апаваданняў і аповесці, традыцыйна аднесенныя да беларускіх: «Хам», «Нізіны», «Дзюрдзі». Мне ж здавалася, што і раман «Над Нёманам» мае права быць перакладзеным на беларускую мову. Хоць польскія матывы ў ім прысутнічаюць, але і беларускія не пакінуты без увагі, тое, пра што піша аўтар, адбывалася на нашай зямлі. Гэта па-першае. А па-другое, Эліза Ажэшка ўмела так выбудоваць тэкст, каб ён не мог не захапіць, каб нельга было спыніцца, пачаўшы чытаць. Яна ўмела паказаць і характары людзей, і ўзаемадачыненні класаў, як сказалі б у савецкі перыяд, і прыроду, якая ў яе выступае асобным героем. І яшчэ адметнасць: калі пісаўся раман «Над Нёманам», у той краіне, у якой жыла аўтарка, існаваў такі прэс цэнзуры, што яна была вымушана карыстацца схаванымі сэнсамі. І тое, як ёй удалося расказаць пра падзеі паўстання 1863 года, надае раману дадатковую прыцягальнасць. А тое, пра што яна распавяла, змушае нас верыць фактам і дае падставы сцвярджаць, што не ўсе тагачасныя загадкі раскрытыя. Вось чаму я захацеў перакласці раман «Над Нёманам». Ну, а на пераклад цыкла «Gloria Victis» штурхае сама назва: «Слава пераможаным». Здавалася б, якая ім можа быць хвала. Але Ажэшка аглявае ўчынкi паўстанцаў, называе іх сапраўдныя імёны і апісвае падзеі, сведкай і ўдзельніцай якіх была і сама.

— *Побач з кнігамі якіх пісьменнікаў вы ставіце кнігі Элізы Ажэшкі?*

— У розных матэрыялах, прысвечаных яе творчасці, раман «Над Нёманам» згадваецца ў кантэксце паэм «Новая зямля» Якуба Коласа і «Пан Тадэвуш» Адама Міцкевіча. Тое, што аб'ядноўвае гэтыя паэмы, прысутнічае і ў рамане — у тым, як узышана паказаныя пачуцці, і ў тым, што прырода апісваецца як чалавек са сваёй рэакцыяй на падзеі, і ў тым, што сказана пра адносіны да зямлі і гаспадаркі. Перакладаючы твор, назіраючы ў ім мітэрнгi паміж уладальнікамі зямлі і тымі, хто яе арандуе і апрацоўвае, я заўважыў яшчэ адну паралель — з «Палескай хронікай» Івана Мележа. Тыя ж адносіны да зямлі, тое самае жаданне яе адхапіць, тыя ж бунтоўнасць і прага празаумнення. А якая паэтычнасць у апісанні жніва! Мележ працягнуў паэтычную нітку, якую пачынала Ажэшка. Гэта яна апісала жніво так, быццам няма падзеі вышэй. Так для сялян і было. І яшчэ адна паралель: чытаючы пра жніво ў Ажэшкі, я згадваю сваю маці. Я нарадзіўся ў Нясвіжскім раёне, на хутары Язвец, вакол якога калгасныя палі цягнуліся як вокам сягнуць. І жыта жалі сярпамі. Тады жніяркі з'яўляліся дзе-нідзе, а камбайнаў ніякіх і блізка не існавала. Дык вось, калі маці з імпатам жала жыта сярпом, а я дапамагаў ёй складваць снапы ў мыдлі, так у нас іх называлі, яна заўсёды спявала. Відаць, так было лягчэй. Пачуцці, якія ў мяне выклікае апісанне жніва ў Ажэшкі, асацыіруцца, такім чынам, з тым, што я і сам бачыў і ў чым браў удзел.

— *Што скажаце пра «цяжкасці перакладу»?*

— Прызнаюся, мне было трохі складана, хоць польскія словы ўва мне з дзяцінства, ад памяці людзей той зямлі, якая да 1939 года была пад Польшчай. Пачаў я перакладаць тады, калі працаваў генконсулам у Гданьску, з 1996 года, а працягваў, калі быў паслом у Румыніі, і для мяне гэты пераклад стаў сцежкай да ўспамінаў пра асабістае, роднае, пра жыццё на хутары, дзе прырода вымушала падладжвацца, а не валадарыць. Такая прырода, як у рамане Ажэшкі. Вось гэтае жаданне — перакласці для іншых тое, што замілоўвае ўласную душу, — дапамагала шукаць патрэбныя словы. Наколькі ўдалося, ацэніць чытач. Ва ўсякім разе, першае выданне «Над Нёманам», якое выйшла ў «Мастацкай літаратуры» ў 2003-м у серыі «Скарбы сусветнай літаратуры», разышлася імгненна. Дасць Бог, і новы том «Беларускага кнігазбору», другі ў гэтай серыі том твораў Элізы Ажэшкі, будзе добрым падарункам для чытача.

— *Ці не здаецца вам, што Ажэшка недаацэнена?*

— Калі мы параўноўвалі яе творы з творами Якуба Коласа, Адама Міцкевіча, Івана Мележа, то рабілі гэта ў першую чаргу на ўзроўні захапляльнасці для чытача. І гэта галоўна адметнасць яе творчасці. Калі створыш нешта, на ўласны пагляд геніяльнае, але чытачу непатрэбнае, — ацэнены будзеш у «нуль». А калі напісана нешта такое, што вымушае пранікнуць глыбока ў сутнасць, абуджае жаданне зрабіць нешта вартае для зямлі, на якой жывеш... Ажэшка сваёй творчасцю выклікае ўсё гэта, паказвае, як «радзімаму краю служыць», вучыць быць годнай асобай.

Гутарыла Святлана ВОЦІНАВА.
Фота Кастуся ДРОБАВА.

24 верасня а 16-й гадзіне ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры на Багдановіча, 13 у Мінску адбудзецца прэзентацыя кнігі Элізы Ажэшкі «Над Нёманам. Gloria Victis». У мерапрыемстве бяруць удзел перакладчык Анатоль Бутэвіч, а таксама рэдактары і даследчыкі, якія мелі непасрэднае дачыненне да падрыхтоўкі выдання. Уваход свабодны. Прадугледжана магчымасць набыцця кнігі і аўтограф-сесія з перакладчыкам.

